

ADO speelgoed

Het forse taxatiebedrag voor een ADO speelgoedauto in het televisieprogramma Tussen Kunst en Kitsch kwam destijds voor velen als een grote verrassing. Waarschijnlijk ook voor de liefhebbers die al een tijdje aan het verzamelen waren. De hausse mag nu voorbij zijn, het kleurrijke, houten speelgoed van ADO doet nog steeds vele harten sneller kloppen, zeker nu in bredere kring bekend wordt dat er een grote verzameling ter veiling komt.

TEKST: PETER VAN ARDENNE

Was een taxatie van € 850,- al een flinke verrassing, hij verbleekt toch bij het 'Rietveld stoeltje' dat voor € 2.200 van eigenaar verwisselde. Ook verzamelaar van het eerste uur, de

78-jarige Piet Raven, heeft voor zo'n meubeltje een keer flink in de buidel getast. Op zijn vijfenveertigste ging hij als schilder aan de slag in sanatorium Berg en Bosch te Bilthoven, waar hij voor het eerst hoorde over het kleurrijke, houten speelgoed dat er vroeger gemaakt werd: "Iederen had het erover, de timmerman, de elektricien ..., maar de mensen die het ooit vervaardigden, heb ik helaas nooit gesproken". Zijn interesse bracht hem op rommel- en verzamelmarkten en vanaf dat moment begon het grote speuren waarmee hij uiteindelijk een flinke collectie houten speelgoed van ADO bijeenbracht. Van zijn eerste aankoop - een karretje met gekleurde blokken - werd hij behoorlijk nerveus, want hij moest

boven
trein xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx
xxxxxx xxxxxxxx x xxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx
xxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx x xxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx
xxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx x xxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx x

links
Geelgeschilderde houten auto met op achterzijde 'ADO Taks', catalogusnr. 938, circa 1934.

Door de prijsstelling was ADO helaas toch vooral weggelegd voor de beter gesitueerden, daar deden reclameteksten als, 'mooi, sterk en niet duur' niets aan af.

een hele tijd bij een marktkraam rondrentelen voordat de verkoopster kwam opdagen. Daarna volgden nog talloze markten waar hij een eenvoudige zoektechniek hanteerde: hij liep in het midden tussen de kramen door en speurde links en rechts naar de opvallende ADO-kleuren. Het speelgoed is trouwens meestal gemerkt met (brand)stempel, potloodkrabbels of een rond plaatje. Raven is niet de enige die viel voor de charmes van het oude speelgoed, want opvallend veel volwassen mannen vielen op de strak vormgegeven houten speelgoedauto's, poppenmeubels en blokkendozen. Er kwam een ADO-club en met een paar collega-verzamelaars maakte Raven een krantje waarin informatie werd uitgewisseld en een vraag- en aanbodrubriek was opgenomen. Met behulp van verzamelaars kwamen er ook tentoonstellingen, niet alleen in kleinere musea, zoals het Westfries Museum te Hoorn, het Speelgoed Museum in Brummen en het CODA te Apeldoorn, maar zelfs in het Museum Boymans van Beuningen (1994), waarmee de status van kunstnijverheid definitief was gevestigd. De kunstzinnige aspecten van het speelgoed waren al veel eerder opgevallen. Zo besprak kunstcriticus Otto van Tussenbroek in 1931 in De Groene Amsterdammer het werk van ADO-ontwerper Ko Verzuu (1901-1971) en schreef: "... ook zijn eerste automodellen bleken wat onbeholpen, doch langzamerhand is hij erin geslaagd de vormsynthese te vinden waardoor, juist door uiterste vereenvoudiging, op zeer gelukkige manier bereikt is, dat wat klein van afmeting is, groot aandoet!". Natuurlijk is veel speelgoed in de loop der jaren (flink) gesleten of beschadigd geraakt, maar Raven tilde daar nooit zo zwaar aan en hoewel hij van beroep schilder was, heeft hij slechts eenmaal een auto overgeschilderd, omdat iemand dat ooit heel lelijk (en in verkeerde kleuren) had gedaan. Hij koesterde zijn verzameling wel, maar pietluttig was hij er niet mee. Zijn kleinkinderen mochten gewoon op zolder wat uitzoeken en ermee naar beneden komen om te spelen: "Daar is speelgoed toch voor?"

Het brein achter al het moois

De geschiedenis van ADO begon in 1922 in de bosrijke omgeving van Apeldoorn. In Sanatorium Berg en Bosch zag men in dat de langdurige isolatie van tbc-patiënten na hun genezing zijn tol eiste. De terugkeer naar de gewone maatschappij met betaald werk en het daarbij behorende ritme bleek velen zwaar te vallen. In andere Nederlandse sanatoria - tbc is aan het begin van de twintigste eeuw een nog veel voorkomende ziekte - bestonden vormen van therapie die voornamelijk bedoeld waren als dagbesteding. Anders dan bijvoorbeeld Zonnestraal te Hilversum en Zonnegloren te Soestduinen koos Berg en Bosch niet voor bezigheidstherapie, maar voor arbeidstherapie, met duidelijke werktijden die langer werden naarmate de patiënt opknapte. Om deze te motiveren werden eenvoudige producten bedacht die voldoening gaven én door

boven
Bruin en rood geschilderde houten blokkenbak met tekst: ADO Blokken, waarin blankhouten blokken, catalogusnr. 952, circa 1934.

links
Rood geschilderde houten wagen met groen zeil: 'ijldienst', catalogusnr. 916, circa 1934.

Raven vindt het mooi geweest. Hij heeft zijn plezier gehad en verzamelobjecten gaan nu eenmaal van hand tot hand. Daarom laat hij nu zijn hele collectie veilen.

ongeschoolden konden worden vervaardigd. De productnaam ADO, afkorting van Arbeid Door Onvolwaardigen, mag ons nu nogal onplezierig in de oren klinken, toen zag men er geen kwaad in. Er werden enkele werkprojecten opgezet, waaronder een tapijtknoperij en een werkplaats voor metaalbewerking. Paradedpaardje werd het houten speelgoed dat Ko (Johannes Josephus) Verzuu ontwierp. Aangesteld als technisch leider en opgeleid in de weg- en waterbouw, ontwikkelde hij zich in rap tempo als het creatieve brein achter het speelgoed. Zoals Rietveld uit wat planken en latten zijn Rood- Blauwe stoel maakte, zo wist Verzuu uit blokken en plankjes speelgoed samen te stellen dat er strak en een-

voudig uitzag, sterk en degelijk was én het kind prikkelde om ermee te spelen: "De vorm mag geen miniatuurwerkelijkheid zijn, waarvan het kleine verstand de vele details niet begrijpt en waarop de fantasie doodloopt. Integendeel, de vorm moet door beperkte eenvoud en goed gekozen verhoudingen slechts het wezen van een ding laten zien." Eenmaal opgemerkt door een agent, was ADO speelgoed al spoedig te koop bij Metz & Co. te Amsterdam, De Bijenkorf en de betere speelgoedwinkels. Ook reisde het speelgoed de oceaan over naar Oost- en West Indië. Men adverteerde met teksten als 'ADO maakt speelgoed dat voor de volle 100 procent is ingesteld op het kind' en 'moderne vormen in de juiste verhou-

dingen en frisse kleuren kenmerken de ADO poppenmeubeltjes'. In 1947 schreef de Biltsche en Bilhovensche Courant: "Nergens nog zagen wij in het naoorlogse Nederland, ook niet op de jaarbeurs, een dergelijke fraaie collectie speelgoed met zulke heldere frisse kleuren". Door de prijsstelling was ADO helaas toch vooral weggelegd voor de beter gesitueerden, daar deden reclameteksten als, 'mooi, sterk en niet duur' niets aan af. De meisjes werden overigens niet vergeten want naast auto's en blokkendozen werden ook poppenzitkamers met bijbehorende meubeltjes vervaardigd, vaak in een sfeer en in kleuren die onmiskenbaar aan De Stijl, Gerrit Rietveld en Hendrik Wouda deden denken.

Andere bossen, andere wegen

Het sanatorium verhuisde in 1933 naar de bossen bij Bilthoven waar de productie van ADO speelgoed werd voortgezet. Er stonden destijds tussen de veertig en zestig mannen in de werkplaats te schaven, te timmeren, te boren en ... verf te spuiten. Geheel ongevaarlijk, volgens de advertenties die claimden dat de verf op het speelgoed (Japanlak) zelfs kon worden opgegeten. Wie de historische foto's van de werkplaatsen ziet, zal het toch opvallen dat het met de bescherming van de inmiddels genezen luchtwegen niet groots gesteld was, want het schuren en zagen gebeurde zo te zien zonder mondbescherming. Wat groeit en bloeit, raakt ook in verval. Toen Verzuu van de nieuwe directie commerciële moer moest gaan werken en speelgoed in blank hout moest aanleveren, nam hij ontslag. De productie in Bilthoven stakte en de licentie voor ADO-producten werd in 1962 voor fl. 1,- overgenomen door SWZ (Stichting Sociale Werkvoorziening Zeist) in Zeist. ADO, dat tegenwoordig Apart Doelmatig Onverwoestbaar betekent, bleek niet

met elektrisch en plastic speelgoed te kunnen concurreren, mede door de stijgende productiekosten. Het accent van de productie kwam te liggen op de inmiddels klassieke, grote bouwstenen en blokkendozen als de Kleine Bouwer, Grote Bouwer en Bouwmeester en op poppenwagens, garages en kindermeubilair. De glorie van ADO auto's leefde nog eenmaal op toen de vrachtauto van De Besteldienst en een Kever als replica op de markt werden gebracht. De beperkte oplage raakte grotendeels in handen van leden van de ADO-club en snelle beslissers. De auto's zijn fraai, maar missen natuurlijk wel de charme en authenticiteit van gebruikt speelgoed.

Eenmaal, andermaal

Bij degenen die de archiefphoto's kenden van een ADO-werkplaats met stellingkasten vol auto-tjes, een vierkante meter met Kevers op de grond en bakken met wielen en onderdelen, maakte het hart een sprongetje bij het bericht van de faillissementsveiling van Berg en Bosch in 1993. Het zou toch niet zo zijn dat ...? Maar Piet Raven was er al bij geweest toen de werkplaats werd leeggeruimd en wist wel beter: "Niets, er was helemaal niets, zelfs geen wielje of zo". Raven vindt het mooi geweest. Hij heeft zijn plezier gehad en verzamelobjecten gaan nu eenmaal van hand tot hand. Daarom laat hij nu zijn hele collectie veilen. De Historische Kring d'Oude School in De Bilt die de collectie dolgraag voor De Bilt had willen behouden, kwam er te laat achter en viste achter het net. Dan had museum CODA in Apeldoorn meer geluk. Dat kon de enorme collectie overnemen die Guus Verzuu, zoon van Ko, met veel zorg bijeen had gebracht. Wat de klapper van de veiling gaat worden? Misschien wel de zeer zeldzame, gestroomlijnde trein uit 1926, zilvergrijs en zonder opvallende Verzuu-kleuren.

Geel geschilderd houten winkeltje met losse toonbank en gekleurde schappen, catalogusnr. 444, circa 1955.

boven

Rood/grijs/geel en zwart geschilderd zitkamer ameublement, bestaande uit: paar fauteuils, paar hoekstoelen, divan, tafel, dressoir, daarbij: pendule en kleedje, catalogusnr. 662, circa 1930, niet gemerkt.

links

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx x xxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx x xxxx
xx xx xxxxxxxxxxxx xxxx x xxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx x xxxx xxxx xxxxx
xx xxxxxx x xxxx xxxxxxxx

In de ADO veiling van 17 mei zijn er naast het ADO speelgoed ook objecten uit de ADO-werkplaats Berg en Bosch zelf. Zo wordt onder meer de nachtwakerssleutel van de bewaker van Berg en Bosch die hiermee het terrein van ADO Berg en Bosch 's nachts controleerde, een kubistische tekening door Ko Verzuu, een fotocollage in lijst die altijd in de werkplaats in Berg en Bosch heeft gehangen, een aantal foto's van Berg en Bosch en een reclamebord ADO ('Apart, Doelmatig Onverwoestbaar speelgoed, het beste voor het liefste wat wij hebben: onze kinderen') te koop aangeboden.

Berg en Bosch en een reclamebord ADO ('Apart, Doelmatig Onverwoestbaar speelgoed, het beste voor het liefste wat wij hebben: onze kinderen') te koop aangeboden.

Prikklok van nachtwaker van het Berg en Bosch terrein te Bilthoven in lederen foedraal, gemerkt Elka, met daarbij: diverse bijpassende sleutels. (De ADO werkplaats was onderdeel van het terrein Berg en Bosch - Niek-). De nachtwaker liep met deze klok over het terrein Berg en Bosch, elk gebouw op het terrein had z'n eigen sleutel, de nachtwaker moest elke sleutel omdraaien.

MEER WETEN

Bezoeken

Veilinghuis Peerdeman B.V.
Mississippijdreef 17
3565 CE UTRECHT
www.veilinghuispeerdeman.nl
veiling op 17-05